

Memento 1914

Vypuknutí válečného konfliktu a počátek první celoevropské katastrofy 20. století přinesly polarizaci v tehdejších akademických kruzích, které představovaly elitu jednotlivých národů. Na německé straně vystoupilo v září 1914 po vpádu do neutrální Belgie, během něhož bylo mj. velmi poničeno univerzitní město Löwen, nejhlasitěji 93 vzdělanců, umělců a spisovatelů, kteří se postavili na obhajobu postupu německých vojsk.¹

V podstatě jako bezprostřední odpověď na tzv. manifest 93, oficiálně nazývaný jako *Výzva kulturnímu světu* (Aufruf an die Kulturwelt), vznikl v Berlíně „protimanifest“, jehož autorem byl profesor fyziologie na berlínské univerzitě Georg Friedrich Nicolai (1874–1964), známý svými pacifistickými postoji.² K jeho iniciativě se připojil i tehdy pětatřicetiletý Albert Einstein (1879–1955), který se tak vůbec poprvé veřejně vyjádřil k obecně kulturnímu a civilizačnímu tématu; Nicolai byl blízkým známým Einsteinovy druhé ženy Elsy.³

Manifest, nazvaný jako *Výzva Evropanům* (Aufruf an die Europäer), sice cirkuloval mezi značným počtem německých akademiků, nicméně kromě Nicolaie a Einsteina svůj podpis připojil pouze Wilhelm Foerster (1832–1921), bývalý ředitel berlínské observatoře a mj. rovněž signatář manifestu 93; svou ochotu pak deklaroval filozof Otto Buek (1873–1966), působící na marburské univerzitě. Samotný text nakonec nebyl roku 1914 zveřejněn. K tomu došlo až o tři roky později, kdy jej Nicolai zahrnul do úvodu prvního vydání své pacifistické knihy *Biologie války* (Die Biologie des Krieges).⁴

¹ Srov. Ulf G. MEYER-REWERTS – Hagen STÖCKMANN. *Das „Manifest der 93“. Ausdruck oder Negation der Zivilgesellschaft?* In Johanna KLATT – Robert LORENZ (eds). *Manifeste. Geschichte und Gegenwart des politischen Appells*. Bielefeld, Transcript-Verlag, 2011, s. 113–134.

² K životu a dílu G. F. Nicolaie srov. Wolf W. ZUELZER. *Der Fall Nicolai. Ein Patriot ohne Heimat, ein Rebell als Pazifist, den es nicht geben durfte*. Frankfurt/Main, Societäts-Verlag, 1981.

³ Srov. Alice CALAPRICE. *The Einstein Almanac*. Baltimore, The John Hopkins University Press, 2005, s. 42; Martin J. KLEIN et al. (eds). *The Collected Papers of Albert Einstein* (Vol. 6 – Berlin Years: Writings, 1914–1917). Princeton, Princeton University Press, 1996; Fritz STERN. Einstein and Germany. In David HAFEMEISTER (ed.). *Physics and Nuclear Arms Today* (= Readings from Physics Today, No. 4). New York, American Institute of Physics, 1991, s. 242–252.

⁴ Georg F. NICOLAI. *Die Biologie des Krieges. Betrachtungen eines deutschen Naturforschers*. Zürich, Art. Inst. Orell Füssli, 1917; další vydání následovalo roku 1921, srov. TÝŽ.

U příležitosti 100. výročí vypuknutí první světové války přinášíme český překlad tohoto poněkud opomíjeného, nicméně důležitého a výmluvného dokumentu. Překlad byl pořízen podle textu publikovaného roku 1919 v druhém vydání *Biologie války*.⁵

Výzva Evropanům

Zatímco technika a doprava nás zjevně nutí k faktickému uznání mezinárodních vztahů, a tím tlačí k všeobecné světové kultuře, nepřerušila ještě nikdy válka kulturní pospolitost vzájemné spolupráce tak intenzivně jako ta nynější. Možná však, že nám to přijde tak zjevné, protože existovaly četné svazky, jejichž přerušování bolestivě pocítíme.

Ačkoli nás tento stav nesmí udivovat, najdou se přece jen tací, jimž ona společná světová kultura alespoň v nejmenším leží na srdci a kteří jsou dvakráte povinováni bojovat za zachování těchto principů. Ale ti, u nichž by měl člověk předpokládat takovéto přesvědčení, tedy hlavně vědci a umělci, říkali doposud výhradně takové věci, které dávají tušit, jako by s přerušením skutečných vztahů zmizelo rovněž přání po jejich pokračování, a které byly vysloveny z vyslovené bojové nálady, tedy přinejmenším ve vztahu k míru.

Tato nálada není omluvitelná na základě žádné národní vášně; není hodna toho, co doposud celý svět chápal pod jménem kultury, a pokud by se měla stát společným majetkem vzdělaných lidí, bylo by to neštěstí.

Ale bylo by to nejen neštěstí pro kulturu, nýbrž – a o tom jsme pevně přesvědčení – neštěstím pro to, kvůli čemu bylo koneckonců vše toto barbarství rozpoutáno, totiž pro národní existenci jednotlivých států.

Svět se stal díky technice *menším*, státy velkého poloostrova Evropa se dnes zdají být jeden druhému tak blízko, jako za starého času *města* každého středomořského poloostrova, a Evropa – člověk by téměř mohl říci celý svět – představuje

Aufruf an die Europäer. Aufsätze zum Wiederherstellen Europas. Wien, Verlag der Wiener Graphischen Werkstatt, 1921.

5 Georg F. NICOLAI. *Die Biologie des Krieges. Betrachtungen eines Naturforschers den Deutschen zur Besinnung* (Bd. 1). Zürich, Art. Inst. Orell Füssli, 1919, s. XX-XX. Slova a obraty zvýrazněné kurzívou odpovídají zvýraznění v originálu.

skrze nejrozmanitější vztahy jednotu, která je zdůvodněna v potřebách a prožitcích každého jedince.

Necht' je tedy povinností vzdělaných a dobromyslných Evropanů učinit pokus zabránit tomu, aby Evropa v důsledku své nedostatečné celkové organizace utrpěla stejný osud jako kdysi Řecko. Má se snad také Evropa postupně zcela vyčerpat a zaniknout bratrskou válkou?

Neboť dnes zuřící boj zanechá jen stěží vítěze, nýbrž pravděpodobně pouze udolané. Proto se zdá být nejen dobré, nýbrž hořce *nutné, aby vzdělanci všech států* využili svůj vliv, aby – jakkoli dnes může být ještě výsledek války nejistý – se *podmínky míru nestaly zdrojem příštích válek*, aby byla daleko spíše využita skutečnost, že se touto válkou dostanou všechny poměry v Evropě do stejné *labilního a plastického stavu*, aby se z Evropy vytvořila organická *jednota*. – Technické a intelektuální podmínky jsou pro to vytvořeny.

Jakým způsobem je možný tento pořádek Evropy, to zde neřešíme. Chceme jen zásadně zdůraznit, že jsme pevně přesvědčeni o tom, že teď je čas, kdy *Evropa musí vystupovat jako celek, aby ochránila svou půdu, své obyvatele a svou kulturu*.

Věříme, že tato vůle je latentně obsažena v mnohých, a chceme společným vyslovením této vůle dosáhnout, aby se stala mocí.

Za tímto účelem se zdá být nejprve nezbytné, aby se semkli všichni ti, kteří mají srdce pro evropskou kulturu, kteří jsou tím, co *Goethe* jednou nazval „*dobří Evropané*“. Neboť člověk se nesmí vzdát naděje, že jejich společné slovo – ani za zvuku zbraní – nezanikne zcela nevyslyšeno, obzvláště pokud se mezi těmito „dobrymi Evropany zítřka“ nacházejí všichni ti, kteří u vzdělaných příslušníků jejich stavu požívají uznání a autoritu.

Je ovšem nezbytné, aby se Evropané nejdříve setkali, a pokud se – v což doufáme – najde dost *Evropanů v Evropě*, tedy lidí, pro něž není Evropa pouze geografickým pojmem, nýbrž důležitou věcí srdce, pak se chceme pokusit svolat takovýto Svaz Evropanů. – Ten má potom mluvit a rozhodovat.

My sami to chceme pouze podnítit a vydat výzvu. Prosíme vás, pokud jste stejného přesvědčení a rozhodnutí zajistit evropské vůli pokud možná co největší odezvu stejně jako my, abyste nám zaslali váš podpis.

MICHAL V. ŠIMŮNEK (edice a překlad)